

9. Yerel düzeydeki radyo ve televizyon yayınlarının tesisi ve sürdürülmesi açısından ise finansman ve işletme problemleri hep bir sorun olarak ortaya çıkıyor. Bu konuda yerel otoritelerden kaynaklanan yasal bir sorun olmamakla birlikte, ağırlıklı kurdukları dernekler vasıtasıyla bu işe kalkışan Türkler girişimlerini uzun süreli ve etkili kılamıyorlar. Radyo yayıncılığı konusunda özellikle Almanya'da Alman sermayesi ile kurulan ve Berlin'den yayın yapan Metropol FM başarılı ve sürekli bir örnek olarak beliriyor.

Sempozyumda sunulan bildiriler kitap olarak da basılacak. Kitabın yayınlanması ve temini ile ilgili bilgiyi altun@media.ankara.edu.tr adresinden alabilirsiniz.

Kitap Eleştirileri

Hacker Etiği:
İş Hayatına Yıkıcı Bir Yaklaşım
Pekka Himanen (2005)
Çeviri: Şebnem Kaptan.
İstanbul: Ayrıntı. 188 sayfa.

Oğuzhan Taş

"Enformasyon toplumu", geleneksel kapitalizmden ayrı olduğu varsayılan günümüzün toplumsal örgütlenme tarzlarını ortak bir terim etrafında toplamaya ve iktisadi etkinlikte enformasyonun işlenmesinin belirleyici olduğu bir küresel ekonominin gelişimini çözümlenmeye yönelik yazının temel kavramlarından biri haline gelmiştir. Teknolojinin "demokratikleştirici" potansiyeline güven duyanların iyimser senaryoları, enformasyonun merkezi rolü etrafında kurulan bir toplum yapısında teknolojik ilerlemeyi, ekonomik refah artışını tetikleyecek, bilgiye erişim olanaklarını artırarak hem yurttaşların öz gelişimlerini destekleyecek hem de yönetime katılım için yollar açarak liberal demokrasinin

meşruiyet krizinin çözümüne katkı sağlayacak bir "gizil güç" kaynağı olarak görmektedir. Teknolojik ilerlemenin eşitsiz yapılar içindeki mevcut işleyişini sorun-sallaştırmayan "enformasyon toplumu" savunucularına karşıt duran, enformasyonun "merkeziliğini" reddetmeyen ancak bunun kapitalizmin yarattığı eşitsizliklerin aşıldığı yeni bir aşama olarak öne sürülmesine muhalif konumdaki isimlerden biri Manuel Castells'dir.

Castells'in ilk cildi 1996'da yayımlanan özgün çalışması *Enformasyon Çağı*¹, enformasyon devrimi, küreselleşme ve sosyo-kültürel dönüşüm mekanizmaları arasındaki ilişkileri çözümleyen en kapsamlı çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Enformasyon toplumunun ilerlemeci tezlerinin eleştirisini yapan Castells bu dönemi, yeni bir toplumsal değişim çağı değil, kapitalizmin yeniden yapılandığı bir aşama olarak görme yanlısıdır (Timisi, 2003: 99). "*Network toplumu*" olarak tanımlan-

ladığı bu yeni aşamanın en belirgin özelliği, temelinde enformasyonun işlenmesinde, yeniden üretiminde ve dağıtımında kullanılan bilgi-işlem teknolojilerinin yatasıdır. Castells'in (29-30), Brooks ve Bell'in izinden giderek kavramsallaştırdığı biçimiyle teknoloji; bilimsel bilginin, yeniden üretim tarzlarının belirlenmesinde izleyeceği yolları sunar. Bu tanımdan yola çıkarak, enformasyon teknolojilerinin kapsamına, mikro-elektronik, bilgi-işlem (cihaz ve yazılımlar), telekomünikasyon/yayıncılık ve optik-elektronik (fiber-optik, genişbant vs.) arasındaki yondeşme (*convergence*) biçimlerinin sonucu oluşan yeni teknikleri hatta genetik mühendisliğindeki gelişme ve uygulamaları da dahil eder (30).

Castells'in *Hacker Etiği* açısından önemli, hem "network toplumu"na yönelik gelişkin bir analitik çerçeve sunarak bu alanda kuramsal bir açılım sağlaması, hem de bizzat kitabın kapanış bölümünün yazarı olarak, Himanen'in çözümlerinin arka planını oluşturmasıdır. Himanen ve Castells ortaklığının ilk ürünü olan kitapta², *Linux* sisteminin yaratıcısı Linus Torvalds da kısa giriş yazısında, *hacker*'ların temel motivasyonlarını tartışır.

"Bağlayıcı bir sistematize etme girişimi olmadığı belirtilmiş olsa da" (13), Castells'in enformasyonculuğun ve *network toplumu*'nun çerçevesini çizdiği bölümün kitabın "sonsöz"ü olarak yer alması, Hima-

nen'in çözümlerinin açıklık kazanması için çizgisel olmayan bir okuma yapmayı gerektirir. Himanen'in, yeni bir teknoloji paradigmasının etkisi altında olan, ancak hala kapitalizmin yerleşik değerlerinin hükmettiği *network toplumu*'nun içinde bir karşı duruş olarak gördüğü *hacker etiği*'nin toplumsal anlamına ilişkin analizi, Castells'in kapsamlı tasviri içinde Torvalds'ın *hacker* örneklemeyle anlam kazanır (13).

Castells, bilgi ekonomisi ya da enformasyon toplumu yerine, bilgi-işlem teknolojilerinin bilgi üretimi ve uygulaması üzerinde etkide bulunmasına doğrudan atf yapan "enformasyonculuk" terimini kullanır. *Enformasyonculuk*, mikro-elektronik ve genetik mühendisliğinde gerçekleşen ikiz devrimler etrafında, insanın bilgi-işlem konusunda yeteneğini artırmaya dayanan bir teknoloji paradigmasıdır (148). Castells'e göre, *network toplumu* enformasyonculuğun altyapısından doğmakta ve zamanımızdaki hakim toplumsal organizasyon şekli olarak gezegene yayılmaktadır. "*Network toplumu*, enformasyonculuk paradigmasının özelliği olan bilgi-işlem teknolojileri tarafından harekete geçirilen, bilgi-işlem *network*'lerinden oluşmuş bir toplumsal yapıdır" (152).

Birbirine bağlı düğümlerden oluşan toplumsal *network*'ler, insanlık kadar eski olmakla birlikte enformasyonculukla yeniden hayat kazanmıştır. Çünkü yeni teknolojiler, tarih boyunca hiyerarşiye dayalı or-

ganizasyonlarla olan rekabetlerinde *network*'lere engel olan koordinasyon ve yönlendirme sorunlarını çözerek, *network*'lerin tabiatında var olan esnekliği artırmıştır (153). *Network*'ler ikili bir mantıkla çalışır: kapsama ve dışlama. Her şey belli bir *network*'ün hedeflerine ve bu hedefleri gerçekleştirmede en üstün, ekonomik ve kendi başına üretilebilen biçimine bağlıdır. Bu anlamda *network* bir otomasyondur (153). Bu örgütlenme tarzının en açık örneği, günümüzün piyasa ekonomisinde karşımıza çıkmaktadır. Küresel finans pazarları, sinyalleri işleyen elektronik *network*'ler üzerine kuruludur ve bunlar rekabetle, daha az verimli olan organizasyon biçimlerini aşma aşama eleyerek, dünyaya boydan boya yayıldığı için; yeni "*networklenmiş*" ekonomi, her yerde hakim ekonomi haline gelmektedir (154). Bu ekonomide iyi performans gösteremeyen veya egemen *network*'ler için olası bir kazanç arz etmeyen ekonomik birimler, bölgeler ve insanlar dışarıda bırakılır. Diğer yandan, herhangi bir yerden ve kişiden gelecek her muhtemel değer kaynağı, yeni ekonominin verimli *network*'leriyle birleştirilir ve programlanır (154). Küresel finans hareketlerini yönlendiren bu mekanizmalar karşısında Castells, ulus-devletlerin de yeniden yapılandığını, küreselleşme kahinlerinin ulus-devletin batışı iddialarının aksine, yapılarını ve performanslarını uyarlayarak, kendilerini de birer *network* haline getirdiklerini savunur (156). Castells'e göre,

"*network toplumu*, Bilgi Çağı'nın cennet toprağı değildir. Yalnızca, insanlık yararına etkileri belirsiz olan, yeni bir özgül toplumsal yapıdır" (158). Böyle bir tabloda, "*network*'ün vasıta olma mantığı henüz gezegenin tümünü kapsamasa da, yavaş yavaş yayılmakta, toplumun hakim kesimlerini de bireyselleşen çalışmanın esnek biçimlerinde ve elektronik hipermetninde (*hypertext*) kayıtlı olan sanallık kültüründe birleştirmektedir" (155).

Bu noktada Castells, enformasyonculuğun ve *network toplumunun* ortaya çıkışındaki kültürel mantığı devreye sokar. "Enformasyonculuğun kaynağında yer alan hızla devleşen şirketlerin (*Cisco Systems, Dell Computer, Oracle, Apple* vs.), enformasyonculuğun temel bir unsuru; teknolojik yeniliğin *hacker* kültürü tarafından temsil edilen kültürel kaynağı üzerine yapılandığını" öne sürer (160).

Peki Castells'in göndermede bulunduğu *hacker*'lar kimdir? Gündelik dildeki kullanımda, kimlerin *hacker* olarak adlandırılacağına ilişkin bir kavram kargaşası yaşanmaktadır. Himanen, bilgisayar korsanlarının *hacker* olarak adlandırılmasıyla ilgili yanlış kullanıma dikkat çekerek sözcüğün nasıl ortaya çıktığını anlatır.

60'ların başında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ndeki bir grup programcı, kendilerini ve amaçlarını tanımlamak için *hacker* kavramını ortaya atmış ancak sözcük, 80'lerin ortalarında medya tarafından

bilgisayar korsanlarına yönelik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu duruma karşılık *hacker*'lar, kendilerini virtüs yazıcıları ve bilgi sistemlerinin davetsiz misafirlerinden ayırmak için, bahsi geçen yıkıcı bilgisayar kullanıcılarına "*cracker*" (kırcı) demeye başlamıştır (10)³. Bu anlamıyla *hacker*'lar, "teknoloji çağı"nın merkezinde yer alan internet, Web ve kişisel bilgisayar gibi temel teknolojileri geliştiren insanlardan başkası değildir (9). Ancak, tümüyle bu değil. *Hacker*'lar *Net*'te ortaklaşa derledikleri "*Jargon File*"da kendilerini; "hevesle programlayan, bilgi paylaşımının gerçekten etkili ve işe yarar bir şey olduğuna inanan, özgür yazılım yazıp, bilgi ve bilgisayar işlem kaynaklarına mümkün olan her yerde ulaşım sağlayarak uzmanlıklarını paylaşmayı etik görevleri sayan insanlar" (9-10) olarak tanımlarlar. Günümüzün teknolojik ortamını oluşturan gelişmelerin pek çoğu böyle bir etik tavır ve çalışma anlayışı içinde ortaya çıkmıştır. *EK*'te yer alan "*Bilgisayar Hacker'lığının Tarihçesi*"nden birkaç örnek verirsek bu tavır netlik kazandırır.

1976'da Steve Wozniak, yirmi beş yaşında üyesi olduğu *Computer Club* içerisinde serbestçe paylaşılan bilgiyi kullanarak, ilk kişisel bilgisayar olan *Apple I*'i yaratmıştır (170). İnternetin temelini oluşturulan, küresel hipermetin *World Wide Web*, bir şirket ya da bir hükümet kuruluşu değildir. Bugünden bakıldığında ironik bir şekilde, *www*'nin kurucusu Tim Berners,

"*Web*'in teknik olmaktan çok, toplumsal bir yaratı olduğunu, teknik bir oyuncak olarak değil, insanların birlikte çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla toplumsal bir etki için tasarlandığını" söyler (166). Yazılım endüstrisine karşı muhalif tavrıyla en çok ses getiren örnek ise *Linux* olmuştur. *Linux* projesinde yer alan *hacker*'lar, başkalarının programlarını kullanmalarına, test etmelerine ve geliştirmelerine izin vermiş, bu durum *Linux* sisteminin gelişimi ve paylaşımı konusunda kilit bir rol oynamıştır. Araştırmacılıkta bilim etiği olarak kabul edilen bu tavır, bilgisayar programcılığı alanında, "*açık kaynaklı model*" olarak adlandırılır (162).

Himanen için *hacker*'ları araştırılmaya değer kılan, bu etik tavır ve yaratıcı enerjidir. "Bu hareketin içsel mantığını ve itici gücünü nereden aldığını anlamak istediğini" söyleyen Himanen (10), *hacker*'ları insani açıdan daha da ilginç yapanın, çağımıza karşı büyük bir ruhsal meydan okuyuşu temsil etmeleri olduğunu söyler (11). Hatta, hareket tarzına yaptığı vurgu üzerinden *hacker*'lık daha geniş alanlarda da anlaşılabilmektedir. "Herhangi bir konuda uzman ya da hevesli kimse, bilgisayarlarla hiç ilgisi olmadığı halde *hacker* olabilir" (11). Bu durumda *hacker*'lık, kişinin çalışma ile kurduğu "*tutkulu ilişki*"yi tanımlayan bir kavrama dönüşür. Himanen'in asıl ulaşmak istediği nokta da budur. Böylece, kitap boyunca ikili karşıtlıklar içinde karşımıza çıkacağı şekliyle *hacker etiği*, "Max

Weber'in klasik yapıtı, *Protestan Etiği* ve *Kapitalizmin Ruhu*'nda izah edilen, uzun zamandır bizi esareti altında tutmuş, çalışmaya olan yaklaşıma, yani *Protestan çalışma etiğine* meydan okuyan yeni bir çalışma etiği'ne" (11) karşılık gelir.

İnsan yaşamının tümüyle çalışma merkezli hale gelmesi ve işin kendi içinde bir amaç haline dönüşmesiyle yalnızca işlikte geçirilen zamanın değil, yaşamın tüm alanlarının kapitalist ruhun yansımalarına dönüşmesi karşısında *hacker etiği*, muhalif bir tavır alışı işaret eder. Weber'in Protestan ahlakının ikinci ana unsuru olarak tanımladığı *para etiği*'nin, *hacker* camiasındaki karşılığı ise, bilgi ekonomisinin doğasına yönelik tartışmalarla şekillenen *hacker para etiği*'dir. *Hacker etiği*'nin başından beri yer alan son unsuru ise *network etiği* ya da *netik*'tir. "Netik, *Net*'te ifade özgürlüğü ve herkes için *Net*'e erişim özgürlüğü gibi fikirlere gönderme yapan" (12) bir kavramdır.

Himanen, "bilgi çağının etik meydan okuyuşlarının temelinde yatan" (12) kavramsal düzeyleri üç ayrı kısımda çözümlemeye girişir, *çalışma etiği*, *para etiği* ve *netik*. Fakat sözü öncelikle Torvalds'a bırakır. *Linux*'un yaratıcısı, "*Hacker'lık Dürtüsü nereden gelir? Öteki adıyla Linus yasası*" başlıklı önsözde *hacker*'lığın başarısına katkıda bulunan etkenlere nasıl baktığını anlatır. Linus Yasası'na göre, tüm insani motivasyonlar 3 kategoride toplanır; "*hayatta kala-*

bilme", "*toplumsal hayat*" ve "*eğlence*" (15). Hayatta kalma dürtüsü ve insanın toplumsal bağları kimi zaman öncelik sırasına göre yer değiştirebilir. Eğlence ise basitçe bir atari oyunundan alınan zevkten daha fazla anlam ifade eder ve nihai anlamda yaşamın amacını oluşturur. Torvalds'ın "*eğlence*" üzerindeki vurgusu önemlidir çünkü, Himanen'in iddia edeceği gibi günümüz koşullarında yaşamsal bir dürtü olan eğlence de tümüyle *kapitalist çalışma etiği*'nin diline çevrilmektedir.

Bu üç temel motivasyon doğrultusunda *hacker*, bilgisayarını hayatta kalmak için kullanmaktan diğer iki aşamaya atlamış kişidir. *Net* üzerinden kurulan ilişkiler, toplumsal yaşamın gereksinimlerine karşılık gelir. "Fakat *hacker* için bilgisayar aynı zamanda da eğlence demektir" (17). Bir *hacker* deneyimi olarak *Linux*'un geliştirilmesinde bu iki düzey iç içe geçmiştir. Torvalds şöyle der: "İlginç bir şey yapıyor olmanızdan ötürü hem eğlenirsiniz hem de toplumsallaşmış olursunuz... *Hacker*'lara göre bundan daha yüksek bir motivasyon düzeyi yoktur" (17). Demek ki, *hacker*'ların bilgisayarla kurdukları ilişki, çoğu kez düşünüldüğünün aksine bir asosyalleşme durumuna karşılık gelmez. *Hacker*'lık, yeni bir toplumsal ilişki kurma biçimine, ortak bir yaratma heyecanı etrafında eğlenceli bir çalışma pratiğine dönüşmektedir.

Himanen kitabın "*Çalışma Etiği*" başlıklı ilk kısmında, Torvalds'ın öne sürdüğü "eğlence" dürtüsünü irdeleyerek işe başlar ve hızla Weber'i devreye sokar. Amacı, *hacker etiği*'nin temsil ettiği değerleri geniş bir tarihsel bağlama oturtabilmektir. *Hacker* etkinliğinin özünü tanımlamak için "*eğlence*" yerine tutku kelimesini kullanmayı önerir. "Tutku sezgisel açıdan, özünde ilginç, ilham ve keyif verici bir faaliyete kendini adamayı eğlence kelimesinden daha iyi ifade etmektedir" (24). Çalışmayla kurulan bu türden bir ilişki, Weber'in XVI. yüzyılda *Protestan Reformasyonu*'yla ortaya çıktığını söylediği kapitalist ruhun özündeki "bir ödev olarak çalışma fikri"yle doğrudan bir karşıtlık içine girmektedir (25). "Tanrı, varlığımızın ve etkinliğimizin sürmesine, hareket adına göz yumar; çalışmak, gücün hem ahlaki hem de doğal gayesidir" (25-26). Protestan vaiz Baxter'ın bu sözleri, "çalışmanın kendi içinde mutlak amaçmış gibi görülmesini; çalışmanın, yapılması gerektiği için yapılması gereken bir vazife olarak kabul edilmesini" salık verir (26).

Protestan çalışma etiği'nin tarihsel öncülü olan manastırın zihniyeti, reformasyon sonrasında, dini bağlamını büyük ölçüde aşarak, inanç ve kültür ayırt etmesizin dünyanın geneline yayılan, kendi kurallarına göre işleyen bir kapitalist iş ahlakına dönüşmüştür. Protestanlık öncesinde kilise mensuplarının, çalışma zahmetini ceza olarak algıladığı göz önüne alındığın-

da, reformasyonun çalışmaya karşı olan tavırda ne büyük bir değişikliği zorunlu kıldığı daha iyi anlaşılmaktadır. Himanen'e göre bu değişim; "alegorik olarak hayatın çekim merkezini pazardan cumaya geçirmiştir" (33).

Hacker'lar içinse hayatın maksadının, cumadan çok pazara yakın olduğu söylenebilir. Fakat *hacker etiği*, hiçbir şey yapmadan geçen bir cennet hayatı tasavvur etmez. *Hacker*'lar tutkularını hayata geçirmek isterler. Örneğin, Linus Torvalds, *Linux* üzerinde çalışmasını, "keyifli bir hobi ve ciddi bir çalışmanın bir araya gelişi" olarak betimler (36). Bu yanıyla, kapitalizmin çalışma-merkezli ruhunun temsilcisi reformasyon öncesi manastır iken, *hacker çalışma etiği*'nin tarihsel öncülü akademidir. Burada kastedilen, akademik etkinliğin, *hacker*'ların işle kurdukları tutkulu ama işin kendi başına bir amaç haline gelmediği, çalışmanın toplumsal etkileşim ve bireysel varoluş çabasının bir aradalığına dayandığı idealist biçimidir.

Himanen, günümüzün *network toplumu*'nda çalışma-merkezli anlayışın sürdüğünü savunurken Castells'e başvurur; "*Network toplumu* önceki endüstri toplumundan, pek çok açıdan farklı olduğu halde, kapitalizmden tam bir kopuş değil, yeni bir tür kapitalizmdir ve bu anlamda Protestan etiğinin süregiden hakimiyeti çok da şaşırtıcı değildir" (29). Teknolojik gelişmeler beklendiği gibi yaşamlarımızı

otomatik olarak daha az çalışma-merkezli yapmamış, Protestan etiğinin sorgulanmadığı bu ortamda çalışmanın sonu gelmemiştir. Himanen için, "*hacker*'lığın radikalliği, *network toplumuna* alternatif bir ruh; sonunda hakim Protestan etiğini sorgulayan bir ruh önermesinden kaynaklanır" (30).

Endüstriyel kapitalizmin genel karakteristiğinin günümüzde devam ettiğinin diğer bir göstergesi, zamanla kurulan egemen ilişki biçimidir. Yaşam tümüyle organize edilmektedir. Çalışma-merkezli yaşam, profesyonel görevler ve gündelik zorunluluklara yetişmenin telaşı içindeki bireyleri, her gün yenilenen bitimsiz bir zaman çizelgesinin uygulayıcıları haline getirmekte ve hep aynı mesajı vermektedir; "acele etmek lazım". Endüstriyel kapitalizmin otomasyon sistemi de büyük ölçüde geçerliliğini korumaktadır. "Yüksek teknolojiye dayanan işler hakkındaki haberlerin, halen insanları sıklıkla bir montaj hattında göstermesinin anlamı vardır" (42). Çalışanlar geçmişe göre üretimde daha az yer alsın bile, *zaman optimizasyonu* temel ilke olarak kalıcıdır.

Himanen'in, *vakti idealize etme* olarak tanımladığı bu çaba artık iş yerinin dışına da taşmış durumdadır. "Çalışma hayatı son raddeye kadar optimize edildikten sonra; optimumu yakalama zorunluluğu, insanın diğer tüm yaptıklarına da el uzatır.

İnsan artık boş vaktinde bile yalnızca *olmak* için özgür değildir; oluşunu en iyi şekilde icra etmelidir" (42). Horkheimer ve Adorno, işlik dışındaki boş zaman etkinliklerinin de sistemik dayatmalardan kaçış için bir yol olmadığını 1940'lerde fark etmiştir:

Eğlence geç-kapitalizm koşullarında çalışmanın uzatılmasıdır ve mekanikleştirilmiş çalışma süreciyle yeniden başa çıkmak için bu süreçten kaçmak isteyenlerce aranmaktadır... Eğlence bir kaçıştır ancak, iddia edildiği gibi değersiz, bayağı gerçeklikten değil, bu gerçekliğin hala tüketemediği son direniş düşüncesinden kaçıştır (27-36).

İş dışındaki yaşam, tümüyle çalışma-merkezli davranış kalıplarına hapsedildiğinde, spor yapmak bile idealize edilmiş, optimum zaman kullanımının konusu olan profesyonel bir etkinliğe dönüşmektedir. Willis (85), çalışma ve boş zamanın çelişik bir sentezi olan egzersizin, yirminci yüzyıl sonu tüketim toplumunda ortaya çıkan en gelişmiş meta biçimi olduğunu iddia eder. Egzersiz, bireyi iyi bir vücut geliştirmek amacıyla enerjisini *seçerek* ve *optimum*'ü biçimde harcaması için yalıtılan bir etkinliktir. Himanen de benzer bir ironiyi örneklendirir: "Ancak bir acemi, rahatlatma teknikleri üzerine bir kur almadan rahatlamaya başlar" (43).

Enformasyon toplumunun iyimser yorumcuları, yeni iletişim teknolojilerinin iş saatlerini azaltacağını ve işyerinin dışında etkileşimli çalışma ortamları yaratarak klasik mesai anlayışını esneteceğini düşünmüştür. Oysa Himanen, bilgi teknolojilerinin çalışma-merkezliliği zayıflatma konusunda pek de etkili olmadığını düşünür. Yeni bilgi teknolojileri zamanı sıkıştırıp, esnekliğine karşın, hala çok az kişi düzenli çalışma saatlerinin dışına çıkabilmektedir.

Hacker çalışma etiği ve *hacker*'ların zamanla ilişki kurma biçimleri bu anlamda da farklıdır. *Hacker*'lar vakitlerini gerçek bir esneklik içinde organize edebilmekte, iş hayatı ve özel yaşamın karmaşık biçiminde iç içe geçtiği bir kullanımı savunmaktadır. Bu noktada Himanen, akademi ve *hacker*'lık arasındaki koşutluğa bir kez daha dikkat çeker: "Vakti kendi kendine organize etme özgürlüğünün öncüsü, akademidir" (48). Öyle ki, Platon, akademik bir hayat yaşayan kişiyi, vaktini isteği doğrultusunda organize edebildiği için özgür saymıştır. Himanen'e göre *hacker*'lar, "bireyin değerinin ve özgürlüğünün çalışmak adına bunca sınırlanışının ortasında bize, hayatımızın burada ve şimdi olduğunu hatırlatarak *vakit nakittir* özdeyişi yerine *bu benim hayatım*" (53) önerirler.

Çalışmanın ikinci kısmı "*Para Etiği*"ne ayrılmıştır. Enformasyonculuğa dayalı yeni ekonomideki "*yenilik*", para kazanma

amacı üzerinde hiçbir değişim yaratmamıştır. Hatta, Himanen'e göre, yaşadığımız dönem, tarihin en bütüncül kapitalist çağıdır. Dinlenmeyi çağrıştıran Pazar günü tümüyle tüketimle özdeş hale gelmiş, "Weber'in tutumlu, XVII. yüzyıl püriteninin yerini; XXI. yüzyılın her şeyi yalayıp yutan, hazza sürüklenmiş tüketicisi almıştır" (58). Yeni ekonomide para, çalışmadan daha öncelikli, özerk bir değer haline gelmiş, kapitalizmin ruhunun temelindeki mülkiyet fikri ise bilgi alanına doğru hızla genişlemiştir. *Hacker*'ların özgür bir şekilde dağılımını savundukları bilgi, yeni ekonominin en kıymetli yatırım aracına dönüşmektedir. Artık şirketler para kazanmak için, patentler, ticari markalar, telif hakları gibi, temelde bilginin mülkiyetini korumaya amaçlayan fikri ve sınai hakları elde etmeye çabalamaktadır. Himanen'in, Protestan para etiğinin yeniden canlanması olarak gördüğü bilgi mülkiyeti fetişizmi karşısında *hacker*'lar, ücretsiz yazılım yazıp, uzmanlıklarını paylaşmalarının etik görevleri olduğuna inanırlar (59).

Himanen, klasik psikolojideki ihtiyaç hiyerarşilerini dikkate alarak, "Protestan etiğinin aşılandığı toplumumuzda işin, toplumsal açıdan bir kabul edilme kaynağı olarak işlev gördüğünü söyler" (61). Bunun uç bir örneği, Saint-Simon'un XIX. yüzyılda, ideal toplum için yaptığı Protestan plandır. Bu planda yalnız çalışanlar yurttadır (başka bir deyişle "kabul gören"). Yani, Aristonun *Politika*'sında yalnızca ça-

lışmak zorunda olmayanların yurttaş sayıldığı polis'in tam tersi bir durum söz konusudur (62).

Hacker'lar için de benzerlerinden kabul görme temel bir motivasyondur. Ancak, "*hacker*lar için, tutkularını paylaşan bir toplulukta kabul görmek, tıpkı akademisyenler için olduğu gibi, paradan daha önemli ve derinden tatmin edici bir şeydir. Protestan etiğinden kesin farkı ise, *hacker*lar için benzerlerinden kabul görmenin, tutkunun yerini almamasıdır" (63-64). Torvalds gibi *hacker*lar için, temel motivasyonun para olduğu hareketler, toplumsal fayda üretmekten uzaktır ve ne yazık ki, çalışma ve para merkezli dünyamızda insanlar, ihtiyaç hiyerarşisinin en alt düzeyindeki hayatta kalma seviyesinin üzerine çıkmamaktadır. Himanen, yeni teknolojilere "kurtarıcı" görevi atfedene seslenircesine şöyle der:

Gerçekten de tüm bu teknolojik ilerlemeye karşın insanların günlerini neden hala ağırlıklı olarak ekmek kazanma dedikleri şeye adanmış oldukları haklı bir merak konusudur. Bu inanılmaz teknolojik devrim bizi, hayatta kalma seviyesinden daha yukarıya çıkarmış olmamalı mıydı? (64).

*Hacker*lar için hayattaki temel organize edici unsur, iş ya da para değil, tutku ve birlikte toplumsal değeri olan bir şey üretmek olsa da, bu tümüyle bir paradan hoşlanmama durumu değildir. *Hacker eti-*

ği'nde kilit nokta, "her şeyden önce, paranın bir dürtü olarak neyle bağdaştığı ve diğer dürtülere olan etkisinin hangi türlerinden sakınılması gerektiğiyle ilgilidir" (66). Ancak *hacker para etiği*'nin tümüyle ortak bir tavır alış olduğunu söylemek zordur. Günümüzün küresel enformasyon şirketlerinin başındaki önemli isimlerin çoğu *hacker* camiasından çıkmıştır. Belki de, sistemin en büyük çelişkisi budur; özgürce paylaşılan bilginin ürünlerinin bilgi kontrolünün güçlerine dönüşmesi. Himanen'e göre bunun nedeni, *hacker*'lığın hayli geleneksel bir kapitalizm içinde yer alması nedeniyle tabiatında barındırdığı gerilimdir. "Kapitalizmin en yüce gayesi sermayenin artması iken, *hacker*'ların çalışma etiği, tutkulu ve özgür ritimde ısrar eder. Ancak, iş uygulamaya geldiğinde kimi kez, *hacker*'lığı bir tarafa bırakıp, Protestan etiğinin ana hatlarını takip etmekle çözülür" (67). Bilgisayar *hacker*'larının bir numaralı düşmanı Bill Gates'in *Microsoft*'u buna iyi bir örnek-tir.

Yine de bu çıkarımlar gerçekliğin tümünü yansıtmayabilir. Kapitalist *hacker*'lığı seçmiş birçok örnek, sistemde geçici olarak rol almaktadır. Bu şekilde kısa bir süre çalışıp, mali bağımsızlıkları kazandıktan sonra hareketlerini özgürce seçebilmektedirler. *Hacker* olmanın aslen tutkuyla hareket etme ve kendi vaktini organize etme özgürlüğünden ibaret olduğunu ve bu çalışma etiği hayata geçirildiği sürece, kalıcı olarak geleneksel kapitalizm yoluyla para

kazanmanın bir sorun teşkil etmediğini düşünen hackerlar da vardır (66).

Bir grup hacker ise kapitalizm içinde alternatif yollar bulmaya çabalamaktadır. Bu hackerların para etiği yorumu, para kazanmaya değil, sadece başkalarının bilgi erişimini engelleyerek para kazanmaya karşı çıkar. Çünkü, kendi ürettiği bütün bilgiyi gizleyip, başka herkesin ürettiği bilgiyi almak, etik bir açmaz meydana getirir. Bu kişiler, hacker'lıkla kapitalizmin bugünkü şeklini birleştirmenin yarattığı problemleri göz önüne alarak, açık bir modelde yazılım üreten ve açık kaynaklı girişimlere dayalı, gerçek anlamda "serbest" bir piyasa ekonomisinin olanaklarını sorgular. "Acaba, rekabetin bilgiyi kontrolünde tutmaya değil, başka etkenlere bağlı olacağı bir serbest piyasa ekonomisi olabilir mi?" (71). Bu tür sorulara verilen cevaplar konusunda hackerlar fikir birliği içinde değildir, ancak Himanen'e göre, "bilgi ekonomisinin göbeğinde, bu sorular hakkında bir tartışma başlatmış olmak bile yeterince radikal bir meydan okuyuştur" (71).

Hacker çalışma ve para etiği'nin ardından, üçüncü önemli seviyesi olarak netik diyebileceğimiz "network etiği" gelir. Çalışmanın üçüncü kısmı, ifade özgürlüğü ve mahremiyet gibi temel hakların korunması bağlamında Net'in olanak ve sınırlılıklarının hacker'lar tarafından nasıl algılandığına ayrılmıştır. Net'in demokratik gelişmeye katkı sağlayıcı bir mecra olarak des-

teklenmesi konusundaki hacker girişimlerinin ilk etkili örneği, 1990'da kurulan *Electronic Frontier Foundation* (Elektronik Sınırlar Vakfı) olmuştur (92). "Bilgisayar ve internet alanında, konuşma ve mahremiyet dahil olmak üzere, temel vatandaşlık haklarını koruyarak halk yararına çalışan, kar etmeyen, partizan olmayan bir organizasyon olarak tanımlanan girişim", hükümetlerin ve şirketlerin Net'le geniş ölçüde ilgilenmeye başlamalarından beri, Net'in hacker ideallerine aykırı bir şekilde gelişmesi karşısında gösterilen bir tepkidir (94). Elbette ki, böyle bir girişimin ardında hackerların demokratik ifade yollarının geliştirilmesi konusunda Net'e duydukları inanç yatmaktadır. Geleneksel medyanın merkezi ve kontrol altına alınması kolay yapısına karşın Net, denetimin oldukça güç olduğu merkezkaç yapısı nedeniyle bireysel ifade için önemli bir araç olarak görülmektedir. Diğer yandan Net, paradoksal olarak bir gözetleme aracına da dönüşebilir. Himanen'in dikkat çektiği gibi, hükümetler kişilerin e-postalarını ve web'i tarama şekillerini sürekli olarak gözetlemek ve takip altında tutmak için Net'i kullanabilir (102). Yalnızca hükümetler değil, şirketler de insanların tüketim alışkanlıklarını kayıt altına alıp, kişiselleştirilmiş pazarlama tekniklerinin geliştirilmesinde Net'te bırakılan elektronik izleri takip etmektedir. *Network toplumu*'nun koşullarında geleneksel medya da uygulamalarını Net'e yayarak kullanıcıları hakkında detaylı bilgi edinmeye

çalışır (108). Bu durum, mahremiyet özgürlüğünün açıkça ihlali anlamına gelmektedir.

Elektronik mahremiyeti korumak için güçlü şifreleme gerektiğinden, birçok hacker, hükümetlerin onaylamadığı türden güçlü-şifreleme teknolojilerinin kullanılmasını savunarak, elektronik çağın, mahremiyete saygı duymasını sağlayacak çözümler bulmaya çalışmaktadır (105). Himanen, Net'in yayıncılık için ticari bir kanal işlevi görmesi noktasında yine, yaşamın çalışma-merkezli hale gelmesine atıf yapar: "Protestan çalışma etiği, hayatlarımızı bu derece belirlediğinde ve insanlar sadece çalışma için tüm enerjilerini tüketip tutkularının peşinden gitmek için fazlaca yorgun olduklarında, televizyon için uygun bir alıcı durumuna düşerler" (109).

Enformasyonculuğun ruhuyla örülmüş bu yeni kapitalist dönem, sürekli değişen yeniliklere ayak uydurarak "öz-programlama yapabilen", hızla eskijen bilginin seyrini takip edebilen yeni bir çalışan tipolojisi önermektedir. Yeni dönemde, gündelik sorunların ve iş yaşamının idealist dayatmalarının eşzamanlı baskısı altındaki birey, kişisel gelişim edebiyatı'ndan (KG) medet umar hale gelmiştir. Hacker Etiği'nin en özgün bölümlerinden biri budur. Himanen, KG'nin başarıya ulaşmak için verdiği önerilerin, Protestan çalışma etiğiyle nasıl uyum içinde olduğunu gösterir.

KG rehberlerinde savunulan hedef belirleme, optimumu yakalama, istikrar, sabırla bekleme, çalışkanlık gibi temel erdemler adeta kapitalizmin ruhunu özetleyen başlıklardır (114-117). Paranın değeri de bu rehberlerde belirgin şekilde yer alır. "Hedef seçimi için verilen modellerde para, seçilen hedefe örnek vazifesi görür, kimilerinde ise yerleşik bir amaçtır" (117). Himanen, network girişimlerinin, KG yazınının abartılı biçimde öğrettiği değerlerin aynalarıyla bir araya geldiğini söyler. Bunlar eski etik değerlere benzemeseler de hareketleri yönlendiren ve her şeyden üstün olan hedeflerdir (122).

KG'nin değer sistemi, aslında girişimlere ait değerlerin, bireyin kendi hayatı üzerindeki uyarlamasıdır. KG'de bir kişi hayatına, *Vizyonum nedir?*, *Gerçekleştirmek için stratejim nedir?* diye soran bir network girişimiymiş gibi muamele eder. Hayat üç aylık gelişme raporlarıyla bir proje haline gelir (124).

İş yaşamı böylesine rasyonelleştirilmiş projeler doğrultusunda planlandığında, bireye kalan dışsal bir sorgulamaya girişmeksizin kendisinden beklenenleri uygulamaktan öteye geçemez. Himanen için sorun, "bu ilkelerin hedeflere ulaşmada başarı sağlayamayacak olması değil, insan olmanın ne olduğunu nasıl nitelendirdikleridir" (125). Temelinde bilgisayar network'ü olan bir toplum mantığı, insanlara ve onların ilişkilerine tatbik edilerek insa-

na, her zaman daha iyi şekilde yeniden programlanabilecek zihinsel rutinleri olan bir bilgisayar gibi muamele edilmektedir. İnsanlığın yeni ideali, "finans pazarının küresel bilgisayar *network*'ündeki işleyişini engellemeyerek istikrarlı olan bir toplumdur" (125).

Bilgisayar mantığına göre işleyen bir toplum tasarımı, hızla hareket etmenin zorunlu olduğu, bir anlığına da olsa durup düşünmenin sistemi yavaşlatacak bir yüke dönüştüğü bir süper-yazılıma benzemektedir. Himanen'in kurduğu analogi ise bir araba yarışıdır: "Yüksek hızlarda toplumsal hedef, yarış arabası sürücülerininkiyle aynı olur. Yoldan ayrılmaması için aracı dengede tutmak. Bu aşamadan sonra geriye kalan tek hedef, o andan sağ çıkabilmektir." (127). Himanen, bu noktada etik bir sorunun açığa çıktığını düşünür. Hayatta kalmak için şimdiye odaklananlar başkalarını düşünemez. Oysa etik standart, acele etmeden düşünmeyi, hakim gelişmelerin gelecekte doğuracağı sonuçların sorumluluğunu hesaba katma ve dünyanın şimdi olduğundan farklı olabileceğini hayal edebilme yeteneğini gerektirir (127). *Network toplumu*'nda ortadan kalkan olanak budur. Bilgisayarın "hız" mantığı insanlığı, kapitalist sistemdeki yabancılaşmanın daha ileri bir aşamasına sürüklemektedir.

Himanen'in *hacker etiği*'nden umduğu, *network toplumu*nun hakim yapısına

yönelik eleştirel bir düşünümü yaygınlaştırabilmesidir. Bilgi çağında, bazı *hacker*ların temsil ettiği bu düşüncelerin artmasına ihtiyaç vardır. Ancak bu duyarlılığı şirketlerden ya da hükümetlerden beklemenin bir yararı yoktur. "Tarihte bu tür yapılar hiçbir zaman yeni etik düşüncenin kaynağı olmamıştır" (130). Himanen'in çalışması bize, "teknolojik yeniliğin" tahakkümü altındaki günümüz toplumlarında direnişin, teknolojinin hakim mantığını sorgulamaktan ve dönüştürmenin yollarını aramaktan geçtiğini hatırlatır. İşte, *hacker*lar tam da merkezinde buldukları *network toplumu*nda, çalışma, para, özgürlük etiği gibi kavramların "yeni" söyleminin eşlik ettiği ekonomi ve toplum yapısıyla ilişkisi üzerine düşünüp, farklı bir yaşam için alternatifleri gözden geçirerek bunu yapmaya çalışır. Bu anlamda *hacker etiği*, yeni dünya düzeninde henüz ortaklaşmamış değişim umutlarına düşünsel bir kaynak sunmaktadır.

Notlar

¹ Castells'in yapıtı *The Information Age: Economy, Culture and Society* 3 ciltten oluşur; *The Rise of the Network* (Ağ Toplumunun Yükselişi), *The Power of Identity* (Kimliğin Gücü) ve *End of Millennium* (Binyılın Sonu). Bu eleştiri yazıldığı sırada serinin ilk cildi Türkçe olarak yayımlandı (*Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları).

² 2001'de yayınlanan *Hacker Etiği*'ni, 2002'de *The Information Society and The Welfare State: The Finnish Model* (New York: Oxford University Press) takip etmiştir. Bu çalışmada yazarlar, ABD tarafından *Silikon Vadisi* merkezli olarak dünyanın geri kalanına yeni bir "modernite standardı" olarak pazarlanan *network toplumu* modelinin alternatifsiz olmadığını göstermeyi amaçlar (Castells ve Himanen, 2002: 3-4).

³ Sözcük, Türkçe'ye de benzer şekilde geçmiştir. *Bilişim Terimleri Sözlüğü*'nde *hacker*, "bilgisayar korsanı" ifadesiyle karşılanmaktadır. Diğer elektronik

sözlüklerde ise, "izni olmadan başkasının bilgisayar ağına giren kişi", "başkasının bilgisayarına giren ve zarar veren kişi" olarak tanımlanır. Yalnızca, *Çağdaş İş Dünyası Sözlüğü*'nde yukarıdakilere ek olarak, "hobisi bilgisayar programları düzenlemek olan kişi" şeklinde bir karşılık vardır.

* İtalikler bana ait. (O.T)

Kaynakça

- Castells, Manuel (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture Volume I: The Rise of Network Society*. Massachusetts: Blackwell.
- Horkheimer, Max ve Adorno, Theodor W. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar II*. Çev. Oğuz Özgül. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Timisi, Nilüfer (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Willis, Susan (1993). *Günlük Hayat Kılavuzu*. Çev. Aksu Bora ve Asuman Emre. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İran Entelektüelleri ve Batı

Mehrzad Boroujerdi (2001)

Çeviri: Fethi Gedikli.

İstanbul: Yöneliş Yayınları. 311 sayfa.

Tezcan Durna

Sokrates ve Platon'dan bu yana entelektüelin toplumun eleştirel vicdanı olduğunu söylemek mümkündür. Bir yandan bu yönüyle diğer yandan düşünme ve düşündüğünü topluma aktarma yetisiyle entelektüelin ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bu anlamıyla değerlendirdiğimiz zaman yine Said'in tanımına göre entelektüelin, herhangi bir topluluğun, hükümetin, cemaatin, şirketin vs. hedeflerine teslim olmuş bir profesyonel ya da memur olmak yerine, sürekli kendi vicdanına hesap vermek durumunda olan bir amatör olması gerekir (1995: 83). Burada entelektüel tanımlayana en temel ve önemli unsur olarak karşımıza vicdan çıkmaktadır. Entelektüel hiç kimseye değil de sadece vicdanına hesap vermek durumu nedeniyle yine bu tanıma göre, hiçbir dine, etnisiteye ya da dogmatik düşünceye bağlı olamaz. Kendisi belki sırf bir ana-babadan doğmuş olması nedeniyle bir etnik kimliğe ya da dine bağlı olabilir ama, tamamen bu nedenle içinde bulunduğu topluluğa değil de kendi vicdanına hesap vermek durumundadır. Çünkü böyle davranan bir entelektüel, Said'e göre bağlılık duyduğu dinin, etnik topluluğun ya da ulusun yaptığı zulüm, haksızlık vs. konusunda tavır almakta çekince yaşayacak, gerçek entelektüel kimliğin gerekleri-